

Nederlands en maatschappelijke oriëntatie - een integratieproject

Bedrijfsethiek

1 januari 1993

Auteurs: Ben Vaske, Roger Richter

Volume: 24

Nummer: 5-6

Pagina's: 220-233

Documenten

- [moer_jrg24_051.pdf](#)

ben vaske achtergronden roger richter r het schooljaar 1992 1993 was ons eerste aan het reynevelt college beiden kwamen wij uit het beroepsbegeleidend onderwijs en wij startten hier als docent nederlands en docent nederlands en maatschappelijke oriëntatie in het laboratoriumonderwijs het laboratoriumonderwijs maatschappelijke kent bij ons drie vierjarige opleidingen che misch biologisch en medisch vanaf het derde oriëntatie jaar zijn er verschillende afstudeervarianten in het eerste en tweede jaar krijgen leerlin een integratieproject gen twee uur nederlands per week waarbij zij het reguliere programma doorlopen een on bedrijfsethiek derdeel van het certificaat beroepsondersteu nende vakken in het derde en vierde leerjaar krijgen de leerlingen nog een uur nederlands per week voor het vierde jaar het stagejaar betekent dat een terugkomdag per maand veel docenten nederlands vinden vakkenintegratie waar scriptiebegeleiding plaatsvindt leerlingen in het technisch onderwijs vrijwel onmogelijk ben een mondelinge presentatie over hun stage vaske en roger richter zijn respectievelijk docent plaats houden en bedrijven voorlichting geven nederlands en docent maatschappelijke oriëntatie ook kunnen zijeen sollicitatietraining volgen aan het reynevelt college in deffi het reynevelt die met name gericht is op non verbale college is ontstaan uit een fusie van het middel communicatie in dit artikel staat vakkeninte baar dienstverlenings en gezondheidsonderwijs gratie in het derde leerjaar centraal ntnco het middelbaar laboratorium onderwijs in dat leerjaar draait het niet zozeer meer om mto en het voortgezet algemeen volwassenen het vak nederlands als zodanig maar om com onderwijs vnvo beide docenten werken aan de municatieve vaardigheden leerlingen krijgen afdeling proces en laboratoriumtechniek en hebben ook een uur maatschappelijke oriëntatie dit is onder meer tot taak voor het derde leefaar aanzetten binnen ons laboratoriumonderwijs een nieuw te geven tot integratie van de vakken nederlands en vak het bestuur van de school beschouwt maatschappelijke oriëntatie hier volgt een verslag levensbeschouwelijke en maatschappelijke

van het project bedrijfsethiek vorming als een wezenlijk bestanddeel van de persoonsvorming en heeft statutair vastgelegd dat in het leerplan van het beroepsonderwijs hiervoor ruimte wordt opgenomen in het schooljaar 1992 1993 stond dit vak voor het eerst op het curriculum van de laboratorium afdeling voor leerlingen is opname van maatschappelijke oriëntatie in het programma niet vanzelfsprekend dit blijkt soms uit de zeer sceptische houding die leerlingen bij de eerste confrontatie met dit vak aannemen hoewel er talloze motieven zijn aan te voeren voor invoering van dit vak in deze vorm van middelbaar beroepsonderwijs zien de leerlingen er aanvankelijk het nut niet van naast het te verwachten motivatieprobleem speelt de vraag welke inhoud we moeten geven aan het programma wat dit betreft kregen we alle ruimte van de afdelingsdirectie 1993 56 moer 220 met als enige eis dat het ook een levensbiscertificaat is het volgens ons treurig gesteld beschouwelijke component moet bevatten niets wijst op een communicatieve en be we krijgen de tijd om het programma te ontroepsgerichte benadering van het vak een wikkelen en bij te schaven er is een termijn groot aantal mtso ers komt in midden van drie jaar uitgetrokken om het vak een vol kaderfuncties terecht het is vreemd te consta waardige inhoud en plaats binnen het mlo te teren dat voor dergelijke functies noodzakelijk geven ook worden er faciliteiten geboden in ke sociaal communicatieve vaardigheden ont de vorm van de mogelijkheid cursussen te vol breken in de eindtermen terwijl recent onder gen de aanschaf van materialen enz zoek uitwijst dat het middenkader de grootste van onder meer stagebegeleiders komen sig behoefte heeft aan communicatietrainingen³ nalen dat afgestudeerden die in middenka van de beschikbare 100 uur voor nederlands derfuncties terecht komen over te weinig voor het basiscertificaat is de helft voor communicatieve vaardigheden in woord en grammatica spelling en stijl deze onderdelen geschrift beschikken de beroepsgerichte vak worden daarmee doel op zich en hebben geen ken hebben hierop anticiperend een uur vrij ondersteunende functie ze worden dus niet gemaakt voor communicatieve vaardigheden ingezet op het moment dat ze bij taalvaardig en een uur voor maatschappelijke oriëntatie heden nodig zijn van het onderdeel leesbaar de bedoeling is dat beide vakken zoveel mogelijk moeten leerlingen blijkbaar alleen het gelijk samenwerken en waar dat mogelijk onderdeel oriënterend lezen beheersen 20 is ook het vak engels betrekken deze drie uur terwijl ze wel teksten moeten kunnen vakken zijn nu onderdeel van het vierde certi verklaren 20 uur en samenvatten 10 uur ficaat beroepsvormende vakken in het derde aan verslaggeving hoeft nauwelijks aandacht leerjaar z besteed te worden scriptie zo uur monde wij besloten om niet met invoering te wach linge taalvaardigheid is helemaal van onderge ten totdat de modelering met de bijbehorende schikt belang 12 uur voor mondeling certificaten definitief werd maar nu al met de samenvatten solliciteren is een marginaal on samenwerking te starten op 26 en 27 novem derwerp zo uur binnen de aangegeven uren ber 1992 namen wij deel aan de studiecon zijn verder uren opgenomen voor toetsing en ferentie geef bedrijfsethiek een plaats geor afsluiting in het raamleerplan is dus niets te ganiseerd door het centrum voor levensbe vinden over de verwerking van vakliteratuur schouwing ethiek in tilburg geerts de het schrijven van meetrapporten en practi leeuw 1993 deze conferentie was voor ons cumverslagen

niets over vergadertechnieken aanleiding te kijken of we met het onderwerp niets over bedrijfscorrespondentie en niets bedrijfsethiek gezamenlijk een project konden over spreek en luisterstrategieën de samen opzetten stellers laten vooralsnog niet zien kennis te hebben van voor dit onderwijs geschikte leer de eindtermen middelen in de aanbevolen literatuur volstaan ze met een op het laboratoriumonderwijs ge om bij de definitieve invoering van de gemo richte methode te noemen die ons inziens duleerde raamleerplannen geen dubbel werk veel te theoretisch is en te weinig oefenmate te verrichten hebben we deel i van de nieuwe riaal bevat met het noemen van aparte boekjes serie raamleerplannen bekeken om aan te slui over spelling effectief studeren en teksten voor ten bij kennis en vaardigheden die leerlingen middengroepen en bovenbouw xuvo vwo moeten hebben dit deel het enige beschik voorwaar een treurige opsomming juist nu de bare deel betreft het leerplanonderdeel voor laatste jaren ook voor het middelbaar tech de certificaa-teenheid basiskennis en basisvaar nisch onderwijs mto bruikbare lesmetho digheden het is een voor alle laboratorium den op de markt zijn gekomen van persoonlijk opleidingen gemeenschappelijke certificaat ke en maatschappelijke ontplooiing wordt in eenheid voor de eerste twee leerjaren het on het raamleerplan niet gerept terwijl de discus derdeel nederlands wordt na het tweede leer sie rondom de nieuwe eindtermen voor het jaar afgesloten mbo heeft aangetoond dat er een brede wens met de eindtermen nederlands voor dit ba is dat het mbo aandacht besteedt aan eindter 1993 s 6 moer 221 men die een algemeen vormend karakter heb aspecten van bedrijfsethiek zelfwerkzaamheid ben4 en groepswork zijn daarbij de werkvormen het is maar goed dat de commissie la voor de leerlingen stelden wij een reader sa boratoriumtechniek de moduulbeschrijvingen men met basiskennis en de uitgeschreven casus niet tot in detail gespecificeerd heeft want zo met opdrachten een aantal praktijkdocenten houdt de docent voldoende vrijheid naar ei droeg voor deze reader het technische meer gen inzicht te handelen vakinhoudelijke materiaal aan bijvoorbeeld het raamleerplan biedt dus geen aankno copius peereboom reizigers z j pingspunten voor vakkenintegratie en het aan daarmee gaan leerlingen in groepjes aan de leren van communicatieve vaardigheden wij slag vertrekpunt is de casus met een aantal op vinden het belangrijk dat leerlingen tijdens drachten die opdrachten worden tijdens hun opleiding beroepsgericht voorbereid wor de les nederlands gemaakt maatschappelijke den zowel nederlands als maatschappelijke orientatie behandelt de theorie iedere keer orientatie lenen zich voor training van maakt men een opdracht waarvan het resultaat communicatieve vaardigheden het derde dient als basis voor een volgende opdracht de leerjaar biedt daar voldoende ruimte voor zij casus wordt zo iedere week verder uitge het dat er slechts een uur per vak per week bouwd leerlingen kunnen in deze periode beschikbaar is naast de al genoemde wens van met meer technische vragen terecht bij de de directie om beide vakken samen te laten praktijkdocenten werken is dat samengaan onze eigen keuze in in de groepjes worden de volgende produk gegeven door onze visie op het beroepsonder ten vervaardigd wijs voorlichtingstekst voor mavo 4 leerlingen doel en opze t voorstel voor een discussie agenda en notulen voor een plenaire vergade het bedrijfsleven en h et beroepsonderwijs ring van ongeveer 40 minuten hebb e n een groeiende belangste

Il ing voor het onderwerp bedrijfsethiek⁵ het laboratorium tijdens de laatste les maatschappelijke oriëntatie onderwijs leent er zich goed voor om vanuit tie wordt een plenaire vergadering gehouden deze invalshoek een aantal aspecten rondom alle opdrachten staan in kaders in deze bijdra het toekomstige beroep van de leerlingen te il ge lustreren te denken valt bijvoorbeeld aan aan het eind van de periode wordt een toets onderwerpen als genetische manipulatie bio afgenomen maatschappelijke oriëntatie geeft technologie en milieu bedrijfsethiek is con een theorietoets van een uur en nederlands creet en aantrekkelijk om het vormingsaspect een verwerkingstoets van twee uur leerlingen in het m so onderwijs in te vull en voor ons hebben de keuze uit twee opdrachten deze staat centraal dat leerlingen een bedrijfsethi toetsen zijn in deze bijdrage opgenomen de s che kwestie benaderen vanuit verschi ll ende laatste toets is gebaseerd op de casus en de leer invalshoeken economisch juridisch ethisch lingen mogen daar hun reader en uitgewerkte die kwestie bespreken beargumenteren het opdrachten bij houden omdat de tijdens het p robleem helder maken en zelf oplossingen project vervaardigde opdrachten niet becijferd aanreiken worden wel besproken was het uitgangscij wij hadden en hebben niet de illusie dat wij fer voor de verwerkingstoets mits serieus ge het onderwerp bedrisethiek uitputtend kun maakt een zes het is een bewuste keuze tus nen behandelen een periode van acht weken senprodukten niet te beoordelen volgens ons met daarin zes tot zeven lessen i s daa rvoor te benader je leerlingen op deze manier als vol kort om met alle derdejaarsgroepen toch het wassenen en is deze manier van benaderen te zelfde te doen kiezen we voor het onderwerp vens een manier van beroepsvoorbereiding in bedrijven milieu dat bleek dermate goed aan te de praktijk zal ten slotte niet voor al het werk slaan dat we besloten het project in deze opzet dat men verricht een cijfer worden gegeven te vervolgen bovendien is het bescherming van de docent een casus geeft leerlingen kennis van enkele nederlands want als die alles moet beoorde len stapelt het werk zich op 1993 5 6 moer 222 hieronder volgt per vak de inhoudelijke in roepswereld van de mto leerlingen milieu formatie over het p roject vraagstukken genetische manipulatie enz het onderwerp leent zich bij uitstek voor dis maatschappelijke oriëntati e cussie en argumenteren en sluit sterk aan bij de maatschappelijke actualiteit tenslotte biedt het voordat we toekomen aan de inhoudelijke onderwerp aanknopingspunten om diverse le kant van dit project eerst iets over de voorlo vensbeschouwelijke stromingen te behandelen pige uitgangspunten van de inhoud van het binnen een duidelijke context de ethische programma voor maatschappelijke oriëntatie vraagstelling a an sluitin g bij d e eisen die d e sa me nl eving aan de eerste les richt via de tekst van het lied de de toekomstige beroepsbeoefenaar stelt wonderen van harrie jekkers de aandacht op aansluiting indien enigszins mogelijk bij de het feit dat er in het leven naast vragen van specifieke beroepsinhoud van de ml o er technische bedrijfseconomische en vakinhou een communicatieve gerichtheid goed kun delijke aard vragen gesteld kunnen worden nen communiceren over zaken die de samen over de ethische grenzen van ons handelen leving betreffen geeft volgens ons een meer wan neer we het over het moreel juist of on waarde aan de toekomstige werkne-mer juist handelen binnen of door bedrijven heb hij functioneert immers niet a ll

een als gekwa ben spreken we van bedrijfsethiek elke werk lificeerd beroepsbeoefenaar binnen zijn vakge nemer kan in aanraking komen met ethische bied maar ook als coll ega als deelnemer aan vragen gediscussieerd wordt over de vraag of werkbesprekingen en vergaderingen eventu ethisch handelen per definitie ten koste moet eel als lid van een ondernemingsraad in elk ge gaan van economische resultaten van een be val als gesprekspartner een mening onder drijf door consequent juiste ethische keuzes woorden kunnen brengen aan een g ro epsdis te maken kan een bedrijf een goed image cussie kunnen deelnemen en buiten de gren opbouwen dat in principe gunstig is voor de zen van het vak kunnen kijken zijn zaken die omzet een bijdrage kunnen leveren aan deze meer de tweede les beschouwt het begrip ethiek waarde nader mede aan de hand van een aantal ethi samenwerking en indien mogelijk inte sche vragen het onderscheid tussen beroeps gratie met de andere algemeen vormende vak ethiek hierbij gaat het om h an delingen van de ken met name nederlands zo n samenwer individuele werknemer en bedrijfsethiek king waarin wel tijd geïnvesteerd moet hierbij gaat het om hande lingen van het be worden heeft voor de docent het voordeel dat drijf als geheel wordt duidelijk gemaakt de die met anderen kan reflecteren op de vorm leerlingen krijgen onder andere als opdracht geving en inhoud van het vak integratie geeft enkele ethische problemen te bedenken die een meerwaarde die past binnen het streven een rol kunnen spelen in hun toekomstige be naar integratie van kennisdomeinen en kan roep daarenboven s tatusverhogend werken voor de algemene vakken opname van levensbeschouwelijke elementen opdracht 0 schrijven van een in het programma de leerling maakt kennis voorlichtingstekst met enkele levensbeschouwelijke stro mingen je werkt als analist voor een deel van je tijd zonder dat de lessen direct het karakter van op de afdeling voorlichting van robev ieder godsdienstonderwijs krijgen jaar komen er groepen mavo 4 leerlingen voor een rondleiding dit jaar ben jij aan de het project bedrijfsethiek geeft aan al deze beurt om de rondleidingen te verzorgen je uitgangspunten gestalte het onderwerp is weet zelf dat het bedrijf niet milieubewust door de aard geschikt om in zowel lessen ne produceert je weet ook dat het bedrijf een derlands als maatschappelijke orientatie aan de slecht image heeft ieder jaar worden dan ook orde te komen inhoudelijk is gemakkelijk een door leerlingen lastige vragen gesteld dit jaar koppeli ng te maken met de toekomstige be wil jij goed voorbereid zijn op dergelijke vra 1993 5 6 m o er 223 gen door ze in je voorlichtingspraatje te ver in de derde les staan bedrijf en milieu cen werken traal dit thema wordt benaderd vanuit de eco kortom je probeert door het geven van be nomische de juridische en de ethische inval paalde informatie lastige vragen van leerlingen hoek te voorkomen maar tevens moet je als ver de ethische invalshoek behandelt een viertal tegenwoordiger van de afdeling voorl i chting visies over aanzien van natuur en milieu het bedrijfsbelang voorop stellen het nega tieve image mag je natuurlijk niet versterken de nuttigheidsvisie je moet uiteindelijk dat doen wat het meeste nut oplevert je moet die je stelt met een paar collega s een tekst op die oplossing kiezen die uiteindelijk het meeste bovens taande moeilijkheden moet helpen welzijn oplevert voor zoveel mogelijk mensen voorkomen de christelijke visie waarin het begrip rent als indelingsprincipe gebruik je de probleem meesterschap een centrale plaats inneemt indeling de

groene visie waarin het streven naar na de volgende vragen zijn een hulpmiddel voor tuurlijk evenwicht centraal staat deze indeling de scientistische visie een grenzeloos geloof in het vermogen van wetenschap en techniek wat is het probleem om milieu problemen op te lossen waarom is het een probleem de gevolgen wat zijn de oorzaken deze visies worden besproken met een aantal wat is erte- gen te doen casussen de leerlingen moeten hun eigen standpunt naar voren bren- gen en toetsen aan formuleer dus eerst antwoorden op deze de verschillende visies vragen voordat jullie gaan schrijven nederlands vraagt via opdracht 2 toe- passing en integratie van de in bovenstaande lessen be belangrijk is dat je het publiek waarvoor je handelde kennis schrijft in de gaten houdt dat heeft gevolgen voor de zinsbouw en woordkeuze opd rac h t 2 schrijven van een d iscus je geeft in de tekst niet alleen het probleem sievoorste l aan maar ook de gevolgen en de oorzaken en je werkt als analist het grootste deel van je de mogelijke oplossing zorg dat de tekst een werktijd op het laboratorium van robev in logische volgorde heeft middels heb je de rondleiding voor mavo 4 leerlingen verzorgd dat is goed gegaan maar je werkt aan deze opdracht in groepjes van 3 het heeft je toch wel aan het denken gezet je a 4 leerlingen vindt dat er ethische bezwaren zijn tegen de maak gebruik van de inmiddels behandelde manier waarop het bedrijf met het afval om stof springt met name het laatste jaar wordt er lengte minimaal 2 getypte kantjes a4 for binnen het bedrijf veel gepraat over het slech maat te image de economische stabiliteit van het bedrijf en de gevolgen daarvan er vinden ste tips vige discussies plaats je besluit met een aantal verdeel taken wie schrijft wie leest en vat collega s daar nu daadwerkelijk iets mee te samen wie zoekt een en ander uit bijvoor gaan doen beeld via praktijkdocenten maak een planning je brengt de afvalproblematiek en de gevolgen maak een bouwschema voor de tekst daarvan voor het bedrijf nu en in de toe wijs iemand aan voor de eindredactie komt via het werkoverleg ter sprake met een aantal collega s krijg je de opdracht een deze tips gelden ook voor de tweede werkgroep te vormen met als doel een voor schrij- fopdracht stel voor een plenaire vergadering met direc tie ondernemingsraad afdelingschefs en an 1993 5 6 moer 224 dere belangstellende werknemers te schrij jaar kunnen de leerlingen dit praktisch toepas ven waarin het probleem helder is gemaakt sen voor een discussie de overige lessen werken leer lingen aan de opdrachten van de casus de docent heeft een schrijf met een groepje van 3 a 4 leerlingen begeleidende rol bijvoorbeeld hardop mee het voorstel waarin de vol- gende punten ver denken met groepen bij opdracht i en 2 en werkt moeten wor- den voortdurend wijzen op doel en publiekge richtheid vooral met dit laatste bli- jken leerlin economische optiek juridische optiek of een gen p ro blemen te hebben zie daarvoor de bij van beide lage er zijn ook groepen die problemen heb ethische optiek ben met samenwerken ons standpunt is dat verwerk een of meer visies voor natuur en leerli ngen eerst zelf het probleem moeten pro milieu in het voorstel nuttig beren op te lossen in een enkel geval leidt de heidsvisie christelijke visie groene visie situatie tot interventie van de docent scientistische visie de ca- sus die we gebruiken beschrijft een heldere formulering van het ethische pro gefin- geerd praktijkgeval van een bedrijf dat bleem via de bij maatschappelijke orien- tatie chemische bestrijdingsmiddelen vervaardigt en behandelde theorie in proble-

men komt vanwege de afvallozing een aantal oplossingen voor het probleem deze casus luidt als volgt lengte ca 2 getypte kantjes a4 formaat casus afvalproblematiek de lessen maatschappelijke orientatie behan robev is een bedrijf dat chemische land delen dus voor dit onderwerp relevante infor bouwbestrijdingsmiddelen produceert de matie de werkvormen zijn lezen luisteren middelen die geproduceerd worden zijn o a commentaar geven vragen beantwoorden aldrin d iel drin en para dichloorbenzeen opdrachten maken discussieren de laatste grondstoffen daarvoor zijn o a chloor en bijeenkomst bestaat uit een plenaire vergade benzeen als afval komen gehalogeneerde ring waaraan iedereen vanuit een bepaalde koolwaterstoffen kwik en cadmiumverbin van te voren afgesproken rol deelneemt zie dingen vrij die zeer giftig zijn minder giftige opdracht 4 6 stoffen die vrijkomen zijn natronloog natriumsulfaat en methylbromide het bedrijf communicatieve vaardigheden loost het afval via de riolering en in het nabijgelegen kanaal na een korte inleiding over een aantal kenmerken van argumenteren naar van eenveren robev is al herhaaldelijk in het nieuws ge grootendorst kruiger 1986 p 9 16 hebben weest vanwege de vervuiling van bepaalde gewassen in de eerste les nader gekeken naar bieden de afvalstoffen zijn slecht afbreek argumenten uit het steekspel rondom de stierbaar het afbreken duurt zo'n 15 20 jaar het herman naar aanleiding van twee krantearthi belangrijkste milieueffect van de afvalstoffen kelen hebben we gepraat over waarden en is dat ze zich accumuleren in de voedselketen normen en worden argumenten pro en contra vooral bij roofvogels ze hopen zich op in bekeken er verschenen in deze periode nogal het vet via de media en milieu actiegroepen wat artikelen over herman gebruikt worden heeft robev een negatief image gekregen t visser er is iets mis met de ballen van her ook is het bedrijf een aantal keren voor de man in de volkskrant 17 december 1992 en h rechter verschenen maar daadwerkelijke bijleveld twijfels rond stier herman in stappen tegen het bedrijf zijn nog niet geno haagsche courant wat betreft argumenteren men in het tweede leerjaar is het onderdeel tekst in nederland is inmiddels het gebruik van een waardering behandeld waarin argumentatie aantal bestrijdingsmiddelen bij de wet verbo theorie aan bod kwam nu in het derde leerden maar dit geldt niet voor derde 1993 s 6 moer 225 wereldlanden dit betekent dat die stoffen we besloten het project in het schooljaar nog wel geproduceerd worden o a door ro 1993 1994 weer op het programma te zetten bev waardoor nog steeds schadelijke afval wel hebben we een aantal zaken veranderd stoffen worden geloosd met name hebben we het theoretische gedeelte voor maatschappelijke orientatie uitgebreid en de opdrachten aangepast met name de for in de reader die we samenstelden staat bij het mulering deel nederlands nog materiaal over de oorzaak de reacties van leerlingen in de evaluatie wa ken van milieuproblemen en de belangrijkste ren over het algemeen positief maar te divers milieuproblemen uit de leeuw z j en de om eenduidige conclusies kunnen te trekken rijk van der meer z j de reacties varieerden van wat een kut on de opdrachten i en 2 hebben we klassikaal derwerp tot zeer leerzaam enkele herhaal besproken zie voor een aantal voorbeelden de delijk terugkerende opmerkingen waren bijlage uiteindelijk wordt klassikaal een agenda opgesteld met de door de groepen met meer leerstof wordt het duidelijker en het opgestelde agenda s de taakverdeling van op project wordt leuker dracht 4 vindt ook bij ned-

erlands plaats tij mogelijk aandacht voor ethiek met betrekking dens deze les worden nog de taken van de ver tot het voormalige joegoslavie en het gevange schillende deelnemers aangegeven dit was nisbeleid in nederland herhaling want in een eerder semester was het je wist bij sommige opdrachten en de toets onderwerp vergadertechniek aan de orde ge nederlands niet of je op het goede spoor zat weest bij het vak nederlands in casu commu opd rac ht 3 a gen d a o p stelle n nicatieve vaardigheden is nu geen sprake van de directie en de ondernemingsraad hebben theorievorming maar van toepassing van al positief gereageerd op het voorstel er wordt behandelde theorie doel en publiekgericht zo spoedig mogelijk een plenaire vergadering schrijven argumenteren en vergadertechnie belegd je bent nu door de directie uitgenoken zijn de specifieke onderdelen digd om samen met iemand van het secretari aat een agenda voor deze vergadering op te re s ultaten stellen een onafhankelijke voorzitter leidt de verga het project bedrijft ethiek is experimenteel de dering het is de bedoeling dat er oplossingen vraag is of het onderwerp bij leerlingen aan voor het probleem geformuleerd worden slaat of de leerlingen de beoogde integratie als denk bij de indeling dus ook aan de verga zodanig ervaren en of de samenwerking en af derdoelen stemming geen problemen oplevert maak ook een tijdsplanning de vergadering we hebben dit project zelf geevalueerd en de duurt ongeveer 40 minuten leerlingen naast een aantal schriftelijke vragen gesteld te hebben de gelegenheid gegeven stel met een groepje van 3 a 4 leerlingen een commentaar te geven agenda op zelf hebben we dit project als zinvol ervaren van de zijde van de leerlingen bleek een be hoorlijke interesse en betrokkenheid dit kwam met name naar voren in de kwaliteit van opdracht 4 plenaire vergadering het gemaakte werk na de gezamenlijke opzet iedereen neemt deel aan de vergadering van het project volstonden korte informele kom gezamenli j k tot een taakverdeling contacten tussen beide docenten om tot een goede afstemming van activiteiten te komen voorzi tter onafhankelijk de tijdsinvestering van de opzet van het pro 2 secretarissen dus 2 notulisten er moet ject betaalt zich terug in weinig benodigde verslag gedaan worden voorbereidingstijd per les directieledede n 1993 56 moer 226 leden ondernemingsraad greenhouse effect how science fails the envi afdelingschefs ronment tevens zal een videofilm gedraaid en overige n besproken worden met de titel chlorine is it safe doel formuleren van oplossingen het project bedrisethiek is het eerste geza menlijke integratieproject het dient als voor iedereen bereidt zich vanuit zijn haar rol dus beeld voor projecten in de toekomst in dit goed voor schooljaar wordt inmiddels een sollicitatie project aangeboden waarin de drie vakken participeren dit project beslaat tevens een pe knelpunten riode uitgangspunt is module r 3 solliciteren uit de herziene versie van taaltechniek maat de beschikbare tijd per vak betekent dat er uit schappelijke orientatie besteedt aandacht aan de veelheid van mogelijke invalshoeken bij dit aspecten van werk het thema werk wordt in onderwerp een selectie gemaakt moet worden een breder maatschappelijk kader geplaatst effectief zijn er zo n 35 lesweken beschikbaar met onderwerpen als wat is arbeid arbeids voor het gehele jaarprogramma daarom is een moraal functies van arbeid arbeidsmarkt zev e ntal lessen het maximaal haalbare in ver arbeidsbemiddeling arbeidsovereenkomst en band met andere te behandelen onderwerpen sociale zeker-

heid engels behandelt taalge een lesuur per week om communicatieve bruik bij mondelinge communicatie telefo vaardigheden aan te leren is te weinig dat nisch informatie inwinnen de sollicitatiebrief maakt vakkenintegratie tevens tot een nood het curriculum vitae en specifiek zaak opleidingsgebonden taalgebruik hoewel de door school geboden faci liteiten bij dit project maken we voor het eerste ge goed te noemen zijn ontbrak een belangrijk bruik van een interactieve beeldplaat met element taakuren voor de ontwikkeling van communicatietrainingen in casu gespreks materiaal en de aanzet tot integratie voor het technieken een recensie van zo n beeldplaat schooljaar 1 993 1 994 is ons ieder een taakuur programma staat in scerr pxasto special be toebedeeld voor vakkenintegratie en de im roepsonderwijs van maart 1993 het project plementatie van interactieve beeldplaatpro effectieve stimulering nieuwe technologieen gramma s in het onderwijs in het onderwijs presto keurde afgelopen het is moeilijk om bij een volledige les-taak jaar onze aanvraag goed om deze techniek toe gezamenlijk veel tijd te besteden om een pro te passen binnen het onderwijs bij ons op ject op te zetten e rvaring leert dat bij een en school bij het sollicitatieproject zullen per les thousiaste inzet van betrokken docenten en bij alledrie de vakken twee leerlingen aan de medewerking van een afdelings directie veel interactieve beeldplaat werken met de roos te bereiken valt zij het echter vaak in eigen ters is zoveel mogelijk rekening gehouden met tijd de mogelijkheid de drie docenten na elkaar voor een klas te plaatsen omdat er steeds in toekomst groepen gewerkt wordt missen deze leerlingen geen informatie die in de les aan de orde voor het schooljaar 1 993 1 994 is de reader komt de overige groepsleden zijn verantwoorderschreven daarbij is een deel engels opgedeljk voor het doorsluizen van die informatie nomen een van de onderdelen van het derde overigens zal het sollicitatieproject nog een jaarsprogramma engels is lezen en bespreken vervolg in het vierde jaar krijgen leerlingen van engelstalige artikelen de docente engels kunnen dan intekenen op een seminar van een heeft dit onderdeel verplaatst naar het moment dagdeel over hoe zij zichzelf beter leren verko waarop het project plaats vindt daarvoor heeft pen door systematisch en marktgericht aan ze artikelen over ethische onderwerpen verza hun image te werken de image marketing meld grotendeels afkomstig uit de newscien groep in lisse organiseert het seminar tis t enkele titels zijn europe wrangles over het laatste project in het derde jaar zal waar herman s sex life the new genetics the schijnlijk kwaliteitsborging op het laborato 1993 56 m o er 227 rium zijn het idee is afkomstig van de vakdo de derde groep heeft geformuleerd dat docenten op cent chemie en milieukunde en moet nog mts en mlo wel mondelinge vaardigheden willen definitief gestalte krijgen het betekent dat onderwijzen maar dat te grote groepen te weinig leerlingen gaan werken aan een kwaliteits tijd en ruimte dat niet toelaten deze groep stelt dat handboek voor de school laboratoria volgens er meer aan schrijfvaardigheid wordt gedaan omdat de eisen van de stichting erkend laboratoride leerlingen mondeling vaardiger zijn dan schriftum sterlab deze stichting zorgt in nederlijkt s en mlo worden als uitzondering gezien land voor het certificeren van laboratoria en binnen het mbo omdat zowel docenten als leerlin heeft daarvoor criteria opgesteld gen nederlands als een niet belangrijk vak beschou leerlingen die de richting analytische chemie wen de mogelijkhe-

den voor integratie met andere niet volgen doorlopen de module kwaliteits vakken en modulering worden als nihil gezien zorg in het laboratorium daarin staan de criteria beschreven bij nederlands kan op het het baart ons zorgen dat het argument dat zelfde moment het schrijfwerk aan de orde leerlingen mondeling vaardiger zijn dan komen maatschappelijke orientatie kan aan schriftelijk kennelijk een legitimatie is waarom dacht besteden aan arbeidsomstandigheden en er meer aandacht voor schrijfvaardigheid is organisatievormen bij engels kan het accent dat leerlingen mondeling vaardig zijn zegt ons liggen op aspecten van milieu dit laatste sluit inziens niets over de kwaliteit van de informa weer aan op het tweejarig milieuproject in eu tie die verstrekt wordt daar mankeert het ro p ees verband petra project nl 48 waar nogal eens aan evenals aan de wijze waarop het reynevelt college voor nederland de lei gecommuniceerd wordt wij vinden het daar ding in heeft petra projecten proberen de om terecht dat het accent van de eindtermen uitwisseling en doorstroming van jonge werk in het raamleerplan voor mto opleidingen nemers en leerlingen in het beroepsonderwijs meer op het communicatieve aspect ligt te bevorderen ook voor de andere richtingen wij onderschrijven geenszins dat docenten kan dit idee bruikbaar zijn daarvoor moet nog en leerlingen nederlands als een onbelangrijk overleg met vakdocenten plaatsvinden vak zouden beschouwen leerlingen zijn het liefst beroepsgericht bezig en zien het belang tot slot van nederlands voor de beroepsuitoefening en vakondersteuning in eerste instantie niet wan wij zijn positief over vakkenintegratie in het neer de docent het belang van het vak aan laboratoriumonderwijs vakkenintegratie lijkt toont door steeds koppelingen te maken met ons bovendien zeer goed mogelijk en wen de school en beroepspraktijk van de leerling selijk voor andere middelbare technische zien zij het belang van het vak wel dege opleidingen wij hebben hier ruimte voor in lijk in het derde leerjaar maar met dergelijke projecten kan in de eerste twee leerjaren gewerkt worden als de afdelingsdirectie en de coördinatoren het raamleerplan van de mto opleidingen spreekt over achter deze ontwikkelingen en achter de beide certificaateenheid algemeen vorm en exacte vakken voor de opleidingen laboratoriumtechniek beroepsopondersteunende vakken staan en vakdo staan eigen raamleerplan ne over de invulling van de centen hun medewerking verlenen kan vakcertificaat eenheden bestaat nog geen duidelijke kenintegratie het onderwijs alleen maar ten in de voorstelle voor modulering wordt gesproken over goede komen een unrenverdeling voor een studium generaal e in het derde leerjaar het reynevelt college heeft er nu al voor we besluiten deze bijdrage met een citaat uit gekozen dat dat mede ingevuld wordt door het vakmaatmoedertaalonderwijs en beroeps 56 en een reactiepelijke orientatie dat is dus een keuze van de tie daarop het citaat is een reactie op de stel school er bestaat geen landelijk raamleerplan voor wij werken aan een schoolgebonden raamleerplan lijk nederlands op het mbo schrijfvaardigheid van der wal 1992 p 43 tabel 34 hierbij moet wel digheidsonderwijs waarover in groepen gedis angetekend worden dat het middenkader in de literatuur gecussieerd werd de stelling is afkomstig uit het heel ruim opschreven wordt vaak wordt uitgegaan van conferentiedocument schrijfvaardigheid in het een werk en denkniveau van minimaal hbo korte p mdgo 30 32 wij zijn van me

ning dat ook m s o ers dergelijk e 1993 56 moer 228 vaardighed en in hun opl eidi ng aangereik t m oeten krij ge n toets opdracht a z ie uitleg nr s c z fe brua ri 1992 or 91000367 2b s vanui t het tka o onde rwij s is er belangstelling vo or ethi bedri jfscod robe v sche vo r mi ng va n l eerl ingen getui ge de les m ethoden voor leve ns b esc hou welij ke vorm i ng en b edrijfseth ie k ginformatie vooraf voor de sec tore n econo mie gezo n dh eidszo rg t ec hniek e n in een bedrijfscode wordt schriftelijk vastge de agrari sc he sector uitgeverij damon d e bel angstel ling vanu it h et bedrij fsleven blijkt uit het toe nemende legd wat de ethische uitgangspun ten zijn aantal bedrijfscodes en uit h et net werk b e drijfse th ie k van een bedrijf soms wordt precies aangege nede rland nbn waari n m ensen ui t be drijfsleven weten ven hoe het bedrijf zich dient te gedragen ten schap en beroepsonderwijs zij n georga niseerd oo k krij opzichte van zijn eigen medewerkers zijn af ge n on dern emingsraden stee d s vaker vraa gstukken voor gel egd waarbij ethische ove rwegin gen een rol spelen vei nemers of ten opzichte van de samenleving ligh eid e n gezon dheid van werknemers mil ie u eisen al denk bijvoorbeeld aan het milieu van de loc htonenb eleid topondernemingen in nederland heeft 22 d eze vergade r ing is al s cas us opgenome n in module 12 een soort bedrijfscode philips shell etc van de herziene versie va n taaltechniek p 423 42 4 situatie literatuur directie en ondernemingsraad van robev copius peereboo m j w en l r eijnders hoe gevaarlijk zijn hebben na de vergadering over de afvalpro mi lie ugevaarlijke stoffe n z e dr amste rdam z j blematiek afgesproken dat er een be d el ies i i d e vreeze b vaske k ed ens taaltechniek modu drijfscode opgesteld moet worden daarvoor laire metho de nede rlands voo r het mto ae geh eel h erz i e ne wordt een werkgroep aangesteld dr groni nge n wolters noordhoff 1993 e enveren eh r grootendorst t kr uiger a rgum entatie jij wordt voor die werkgroep gevraagd ieder theorie leid en martinus n ijho ff 1986 werkgroepslid krijgt zelf de taak een code op er is telefoo n voo r u i n scen presto special beroeps te stellen met behulp van de inmiddels be onderwijs m aart 1993 p 45 47 bespre kin g van beeld schikbare kennis en gegevens over bedrijfs plaatprogra mma geurts t j de leeuw red geef bedrijfse thiek een plaats ethiek uiteindelijk zal er een definitieve code best d amon t 993 verschijnen korte b j m oplei dingen voo r het m iddle management een onderzoek n aar inhoud en vo rmgeving i n opdr acht van de opdracht stich ti ng on derwijs b edr ijsleven r otterdam 1993 erasmu s un ivers i teit r otterdam fa cu l te it bedrij fskun je bedrijfscode moet bestaan uit zes artikelen de ieder artikel behandelt een aspect je kiest leeuw j de ethie k en levensbeschouwing voor naco agra daarom uit de volgende lijst zes artikelen rische se ktor best da mo n z j moed erta alo nderwijs en beroep ee n u itd agi ng voo r h et sch oolvak nederlands in h e t naco versl ag van twee bedrijfsveiligheid onderdeel personeel adviesvoorbereidende confere n ties e nschede valo m 2 bedrijfsveiligheid onderdeel milieu binnen 1992 het be drijf rij k m de en j van d er m eer de m ilieu wijzer over zeehond bedrijfsveiligheid onderdeel individuele jes do uchen en rondslingerend papier utrech t sticht ing mi lieu educatie z j werkplek wal p van der o p leidingsbehoefte van ach thond erd be 4 behoud van het milieu buiten het bedrijf drijven on de r zocht in gids voo r per soneelsmanagement 5 gezondheid van de nederlandse bevolking 1992 nr io p 4 1 44 met name die in de directe omgeving van de fabriek 6 loyaliteit getrouwheid

eerlijkheid met andere woorden je gedrag als werknemer naar buiten toe 7 relatiegeschenken steekpenningen 8 omgang met de nederlandse wetgeving stel deze code die bestaat uit zes punten op de code moet leesbaar zijn voor alle personeels leden in het bedrijf lengte 1112 2 kantjes a4 1993 56 moer 229 deze berichtgeving heeft je aan het denken toets opdracht b gezet toch vind je de functie dermate aan voorbereiden sollicitatiegesprek trekkelijk dat je ondanks je negatieve ervaringen bij robev solliciteert bij hoechst situatie je hebt inmiddels de brief geschreven en bent je wilt weg bij robev het bedrijf neemt vol uitgenodigd voor een gesprek gens jou te weinig in itiatief om de afvalproblematiek op te lossen in de krant heb je een opdracht vacature voor een analist zien staan bij de je bereidt je schriftelijk voor op het sollicitatie nederlandsse vestiging van hoechst tiegesprek een situatie zoals bij robev wil je het moederbedrijf van hoechst in frankfurt niet meer meemaken in duitsland staat de laatste tijd volop in het je schrijft een stuk van 1 z 2 kantjes a4 waar nieuws dat nieuws is echter wel negatief in in je het volgende verwerkt de volkskrant van 16 maart jl stond het onderstaande bericht je formuleert een aantal vragen vanuit ethische invalshoek hoechst minder stellig na achtste je geeft aan waar voor jou de grenzen liggen om ongeluk bij hoechst te gaan werken van onze correspondent willem beusekamp bonn het duitse chemieconcern hoechst is in een stige verlegenheid gebracht door een achtste ongeluk binnen twee weken uitgangspunt voor de tekst zijn de inmiddels op de hoofdvestiging in frankfurt maandag kwam een mede verworven kennis over bedrijfsethiek en je werker om het leven door een explosie in een afdeling waar bind ervaringen bij robev je wilt voordat je het middelen worden geproduceerd voor de textiel en papierindustrie gesprek voert de tekst voorleggen aan je een tweede medewerker werd met levensgevaarlijke brandwonden in een ziekenhuis opgenomen oud docent maatschappelijke oriëntatie direct na de explosie en de daarop volgende brand hing uren lang een kilometer lange zwarte rookwolk boven frankfurt de wolk bevatte ook giftige methanol deeljes maar leverde volgens brandweer politie en hoechst geen gevaar op voor de bevolking wolfgang hilger bestuursvoorzitter van duitslands grootste chemieconcern werd ontboden in het regeringscentrum te wiesbaden op last van minister fischer van milieu werd de betreffende installatie stilgelegd gisteravond laat had hoechst nog geen afdoende verklaring voor het ongeluk opmerkelijk was dat het concern deze keer niet direct met grote stelligheid beweerde dat de ontsnapte stoffen niet schadelijk waren in frankfurt heeft het concern dertigduizend mensen in dienst en zijn ongelukken niet per definitie uit te sluiten aldus een woordvoester zij herhaalde dat alle installaties nauwkeurig worden onderzocht op mogelijke gebreken op maandag 22 februari ontsnapte bij hoechst een giftige gaswolk die uren later in de vorm van gele brt neerdaalde op twee woonwijken aanvankelijk was er volgens hoechst niets aan de hand en zou de gele substantie snel worden verwijderd enkele dagen later gajket concern toe dat de stoffen onder bepaalde omstandigheden kankerverwekkend zijn het gevolg was dat alle bomen en struiken in de twee wijken moesten worden weggehaald en dat de bevolking zich uitsluitend nog met rubberen laarzen op straat kon begeven een week later onthulde der spiegel dat hoechst het niet altijd even nauw neemt met het aantrekken van personeel zo zou-

den bepaalde installaties worden bediend door tijdelijke werkeners die in werkelijkheid hun roes stonden uit te slapen verschillende bij naam genoemde mensen gaven toe zonder kwalificatie door hoechst te zijn aangenomen voorgevoelige werkzaamheden intussen deed zich het ene ongeval na het andere voor gaswolken onunapten giffige stoffen belandden in de main zeer pijnlijk was fut ongeval op 7 maart op de dag van degemeenteraadsverkiezingen deed zich weer een lekkage voor in een van de installaties de volkskrant 1993 1993 5 6 moer 230 b6g9 ge fragmenten van geerlingenteksten de belangrijkste bestrijdingsmiddelen die wij bij robev maken zijn aldrin dieldrin en dichloor benzeen deze stoffen zijn uitermate geschikt als insecticiden deze stoffen zijn alle gechlloreerde koolwaterstoffen aldrin en dieldrin zijn opgebouwd uit cyclo dienen dit zijn stoffen met als uitgangstructuur een vijfring hier komt cyclo in de naam cyclo dienen vandaan met twee dubbele bindingen vandaar cyclodieen door de zgn diels alderreactie kan uit de cyclodienen een groot aantal stoffen gemaakt worden zoals aldrin en dieldrin deze reactie vindt plaats in het grote bolvormige systeem dat jullie allemaal al gezien zullen hebben dichloorbenzeen wordt verkregen door benzeen te laten reageren met zoutzuur bij een hoge temperatuur en met kwik als katalysator deze reactie vindt plaats in de cilinder boven in het bolvormige systeem waar de warmte die vrijkomt bij de diels alderreactie gebruikt wordt om de inhoud van de cilinder te verwarmen tot een temperatuur van 150 graden celsius fragment opdracht 1 geen rekening gehouden met publiek van mavo 4 leerlingen robev produceert bestrijdingsmiddelen en produkten die gebruikt worden in gebruiksartikelen de stoffen die robev produceert voor gebruiksartikelen worden verwerkt in motteballen wc blokjes en luchtverfrissers de bestrijdingsmiddelen worden gebruikt in het rijke westen de derde wereldlanden de land bouw en in de kassen de bestrijdingsmiddelen worden gebruikt voor het bestrijden van ongedier te en onkruid in de teelt fragment opdracht 9 wel rekening gehouden met publiek van mavo 4 leerlingen robev produceert deze stoffen nog steeds en exporteert ze o a naar derde wereld landen waar nog geen verbod geldt voor het gebruik van deze stoffen de afvalstoffen die ontstaan bij de produktie van deze bestrijdingsmiddelen blijken slecht afbreekbaar te zijn en ook een bedreiging te vormen voor het milieu zo is robev al herhaaldelijk in het nieuws geweest vanwege vervuiling die ontstond door lozing van deze afvalstoffen fragment opdracht a vanuit bedrijfsstandpunt is dit niet tactisch de informatie versterkt het slechte imago waar zit de vervuiling de vervuiling zit in de lucht in het water maar ook in de grond die vervuiling is moeilijk te verwijderen of onschadelijk te maken als het al mogelijk is dan kost het nog ontzettend veel geld om het te laten verwijderen daar heeft onze regering geen geld voor maar ook de regeringen in andere landen hebben daar geen geld voor zo blijven al deze vervuilingen in de grond in de lucht en in het water zitten hoe langer de stoffen in de grond blijven zitten des te moeilijker wordt het die stoffen te verwijderen de stoffen lossen namelijk op in het grondwater en het grondwater verspreidt die stoffen weer dus eigenlijk komt het hier op neer hoe langer men wacht met het opruimen van die stoffen des te moeilijker dit zal gaan en des te meer grond moet men afgraven en schoonmaken dus wordt het ook steeds duurder fragment opdracht 1 het probleem woest verschoven naar de overheid denk-

fout 1993 56 moer 231 de derde wereldlanden nemen nog steeds moeilijk afbreekbare middelen af zolang er nog vraag is naar het produkt wordt het geproduceerd ook al blijkt het later slecht voor het milieu te zijn wat men moet veranderen is de instelling van de derde wereldlanden deze moeten erop bedacht zijn dat sommige middelen schadelijk kunnen zijn en dat ze die dus niet meer afnemen helaas doen de meeste dit niet de meeste regeringen zeggen als jullie willen dat wij andere duurdere middelen gebruiken zullen jullie daar ook maar geld voor moeten geven dit doen de regeringen niet ze hebben zelf al problemen genoeg en extra geld weggeven aan derde wereldlanden zien ze niet zitten daar worden toch alleen maar wapens voor gekocht denken ze vandaar dat de schuldvraag niet bij de producent van de middelen gelegd moet worden maar bij de afnemer en indirect bij de regeringen van de industrielanden fragment opdracht 1 hier wordt een onethisch standpunt ingenomen door de schuld van het bedrijf op andere n af te schuiven we verkopen in nederland alleen pesticiden die legaal zijn we schenden de wet dus niet de rest van de pesticiden verkopen we aan het buitenland met name aan de derde wereldlanden deze voor nederland illegale stoffen zijn wel betaalbaar voor de derde wereld de andere stoffen kunnen ze niet betalen wij kunnen echt niet goedkoper produceren en de derde wereldlanden hebben deze stoffen wel nodig stoffen zoals aldrin en dieldrin worden eveneens gemaakt door de drin fabrieken van shell per nis wij zijn dan ook in het volste recht om deze stoffen te produceren er komt dan nog bij dat de drin fabrieken van shell pernis vroeger endylin en telodrin twee zeer giftige stoffen hebben geproduceerd terwijl wij deze stoffen niet produceren of hebben geproduceerd ook produceren we milieuvriendelijkere pesticiden en raden deze ook aan onze klanten aan maar we kunnen ze niet verbieden om de milieu onvriendelijke pesticiden te gebruiken daar is de overheid voor fragmenten opdracht 1 drie denkfouten die laten zien hoe belangrijk het nadenken over ethische problemen is robev is een bedrijf dat zoals wij allemaal weten al jarenlang bestrijdingsmiddelen produceert nu zijn er de laatste jaren nogal veel negatieve dingen aan het licht gekomen met betrekking tot milieuverontreiniging afvalverwerking enzovoorts wij als bedrijf kunnen niet ontkennen dat wij het negatieve image dat we via de pers hebben gekregen niet verdienen we lozen immers al jaar en dag onze afvalstoffen in het kanaal zijn wij er ons van bewust welke enorme gevolgen dit nu eigenlijk heeft voor onze kostbare natuur een paar van de afvalstoffen die wij lozen zijn kwik en cadmiumverbindingen deze stoffen zijn zwaar giftig voor mens en milieu ook de koolwaterstoffen zijn gevaarlijk ze accumuleren in de voedselkringloop van levende organismen dit alles zorgt voor een verstoring van het evenwicht in het milieu fragment opdracht 2 een heldere probleemstelling 1993 56 moer 232 de bedrijfsvoering van robev veroorzaakt een aantal problemen omtrent het afval ten eerste verkrijgt men bij de produktie zeer giftige afvalstoffen zoals gehalogeneerde koolwaterstoffen en kwik cadmium verbindingen deze afvalstoffen worden geloosd op het oppervlakte water en op de riolering ten tweede voert het bedrijf landbouwgif uit waarvan het gebruik hier in nederland al verboden is deze stoffen zijn slecht afbreekbaar en accumuleren zeer lang in de voedselketen het gaat hier om de stoffen aldrin dieldrin en dichloorbenzeen ten derde gebruikt het bedrijf bij de produktie grondstoffen

zoals chloor en benzeen deze stoffen dragen een zeer groot risico met zich mee bij vervoer en gebruik het bedrijf is echter pas verantwoordelijk voor de stoffen als deze zich op het bedrijfsterrein bevinden dit gevaar valt dus niet onder afvalproblematiek maar meer onder bedrijfsveiligheid de problemen die hierboven zijn beschreven kunnen ernstige gevolgen hebben voor het bedrijf en het milieu fragment 2 een helder gestructureerde probleemstelling 1993 56 moer 233